

9. Fazörler

$$v(t)=Vm \cdot \sin(\omega \cdot t + \theta)$$

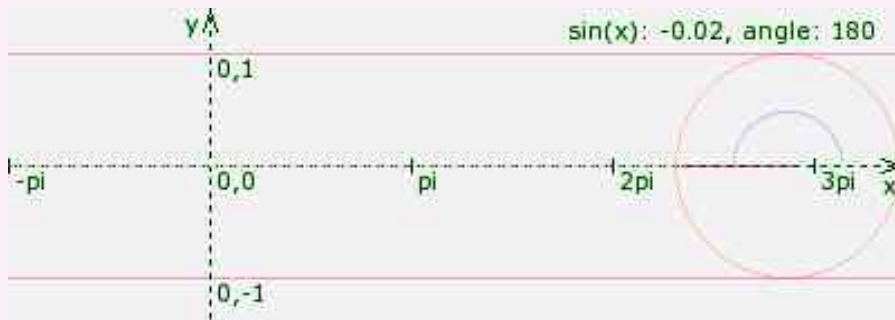
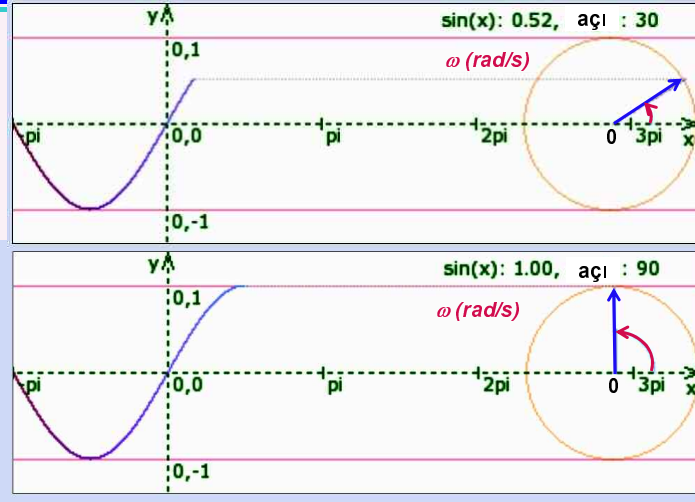
Gerilim fonksiyonunun fazörü

Devre elemanlarının AC kaynaklı akım ve gerilim değişkenlerinde dalga şekli aynıdır. Bununla beraber, genlik ve faz değerleri önemli değişkenlerdir.

Uzunluğu sinüzoidal işaretin genliğine (V_m), açısı (θ) ise sinüzoidal işaretin faz farkına eşit olan, bir ok sabit bir açısal hızla (ω) saatin ters yönünde döndürülmesiyle istenilen faz farkıyla sinüzoidal işaretler elde edilebilir (Şekil 9.1).

Bu oka **fazör** adı verilir.

(Şekil 9.1)

Örnek 9.1

Fonksiyon

$$v(t) = 12 \cdot \sin(314 \cdot t + 30^\circ) \text{ V}$$

$$V_m = 12 \text{ V}$$

$$\omega = 314 \text{ rad/s} \Rightarrow f = 50 \text{ Hz}$$

$$\theta = 30^\circ$$

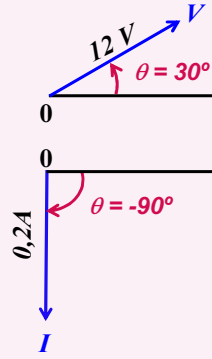
$$i(t) = 0,2 \cdot \cos(1885 \cdot t - 90^\circ) \text{ A}$$

$$I_m = 200 \text{ mA}$$

$$\omega = 1885 \text{ rad/s} \Rightarrow f = 300 \text{ Hz}$$

$$\theta = -90^\circ$$

Fazör gösterim

9.1 Fazör Gösterimi

$$v(t) = V_m \cdot \cos(\omega \cdot t + \theta) = \text{Re}[V_m \cdot e^{j(\omega \cdot t + \theta)}]$$

$$v(t) = \text{Re}[V_m \cdot e^{j\theta} \cdot e^{j\omega \cdot t}]$$

$$V = V_m \cdot e^{j\theta}$$

$$\text{Kutupsal biçim: } V = V_m \angle \theta$$

$$\text{Kartezyen biçim: } V = V_m \cdot (\cos\theta + j \cdot \sin\theta)$$

$$\text{Üstel biçim: } V = V_m \cdot e^{j\theta}$$

9.2. Fazör Aritmetiği

9.2.1. Kutupsal Biçimde Çarpma

$$V = K \cdot (V1 \angle \theta1) \cdot (V2 \angle \theta2)$$

$$V = K \cdot V1 \cdot e^{j\theta1} \cdot V2 \cdot e^{j\theta2}$$

$$V = K \cdot V1 \cdot V2 \cdot e^{j(\theta1+\theta2)}$$

$$V = (K \cdot V1 \cdot V2) \angle (\theta1 + \theta2)$$

9.2.2. Kutupsal Biçimde Bölme

$$V = \frac{(V1 \angle \theta1)}{(V2 \angle \theta2)} \cdot \frac{1}{K}$$

$$V = \frac{V1 \cdot e^{j\theta1}}{K \cdot V2 \cdot e^{j\theta2}}$$

$$V = \frac{V1}{K \cdot V2} \cdot e^{j(\theta1-\theta2)}$$

$$V = \left(\frac{V1}{K \cdot V2} \right) \angle (\theta1 - \theta2)$$

9.2.3. Kutupsal ve Kartezyen Biçimde Toplama ve Çıkarma

$$V1\angle\theta1 \pm V2\angle\theta2 = V1 \cdot (\cos\theta1 + j \cdot \sin\theta1) \pm V2 \cdot (\cos\theta2 + j \cdot \sin\theta2)$$

Sayılar kutupsaldan kartezyen biçime dönüştürülür.

Toplama :

$$(a + j \cdot b) + (c + j \cdot d) = (a + c) + j \cdot (b + d)$$

Çıkarma :

$$(a + j \cdot b) - (c + j \cdot d) = (a - c) + j \cdot (b - d)$$

Sonuç kartezyenden kutupsal biçime dönüştürülür.

9.2.4. Kartezyen Biçimde Çarpma ve Bölme

Çarpma :

$$(a + j \cdot b) \cdot (c + j \cdot d) = (a \cdot c - b \cdot d) + j \cdot (a \cdot d + b \cdot c)$$

Bölme :

Sayılar önce kartezyenden kutupsala dönüştürülür.

$$\frac{(a + j \cdot b)}{(c + j \cdot d)} = \frac{V1\angle\theta1}{V2\angle\theta2} = (V1/V2)\angle(\theta1 - \theta2)$$

Sonuç kutupsaldan kartezyen dönüştürülür.

$$(V1/V2)\angle(\theta1 - \theta2) = x + j \cdot y$$

9.3. Hesap Makinesi ile Çalışma Örnekleri

A) KARTEZYENDEN KUTUPSAL KOORDİNATLARA DÖNÜŞÜM(fx82MS)

- Hesap makinesi ekranının üstünde derece için **D** görünecek.
- Görünmüyorsa önce **MODE** ve sonra **1** tuşuyla dereceye ayarlanır.

Kartezyen koordinatlarda $x=1$, $y=1.732050808$ ise

- **SHIFT Pol(1 , 1.732...) =** tuşlarına sırayla basılır. (ekranda $\text{Pol}(1,1.732050808)=$ görülür)
- **RCL E cos** tuşlarına sırayla basılır.
- Ekranda genlik $r=2$ olarak görülür.
- **RCL F tan** tuşlarına basılarak Ekranda açı $\theta=60$ olarak görülür.

B) KUTUPSALDAN KARTEZYEN KOORDİNATLARA DÖNÜŞÜM(fx82MS)

- Hesap makinesi ekranının üstünde derece için **D** görünecek.
- Görünmüyorsa önce **MODE** ve sonra **1** tuşuyla dereceye ayarlanır.

Kutupsal koordinatlarda $r=2$, $\theta=60$ ise

- **SHIFT Rec(2 , 60) =** tuşlarına sırayla basılır. (ekranda $Rec(2,60)=$ görülür)
- **RCL E cos** tuşlarına sırayla basılır.
- Ekranda reel kısım $x=1$ olarak görülür.
- **RCL F tan** tuşlarına basılarak Ekranda sanal kısım $y=1.73205...$ olarak görülür.

A) KARTEZYENDEN KUTUPSAL KOORDİNATLARA DÖNÜŞÜM(Catiga)

- Hesap makinesi ekranının altında derece için **D** görünecek.
- Görünmüyorsa önce **MODE** ve sonra **DRG** tuşuyla dereceye ayarlanır.

Kartezyen koordinatlarda $x=3$, $y=4$ ise

- **3 ALPHA 0 4** tuşlarına sırayla basılır. (ekranda 3, 4 görülür)
- **SHIFT 0** ($\rightarrow r\theta$ anlamına gelir) tuşlarına sırayla basılır.
- Ekranda genlik $r=5$ olarak görülür.
- **▶** Tuşuna basılarak Ekranda açı $\theta=53.1301024$ olarak görülür.

B) KUTUPSALDAN KARTEZYEN KOORDİNATLARA DÖNÜŞÜM

- Hesap makinesi ekranının altında derece için **[D]** görünecek.
- Görünmüyorsa önce **[MODE]** ve sonra **[DRG]** tuşuyla dereceye ayarlanır.
- Kutupsal koordinatlarda genlik $r=5$ ve açı $\theta=53.13$ ise
- **[5]** **[ALPHA]** **[0]** **[53.13]** tuşlarına sırayla basılır. (ekranda 5, 53.13 görülür)
- **[SHIFT]** **[.]** ($\rightarrow xy$ anlamına gelir) tuşlarına sırayla basılır.
- Ekranda x değeri $x=3.00000$ olarak görülür.
- **[▶]** Tuşuna basılarak Ekranda y değeri $y=3.99999$ olarak görülür.

Örnek 9.2 $V1=25\angle 143,13^\circ V$ ve $V2=11,2\angle 26,57^\circ V$ ise a) $V1+V2$, b) $V1 \cdot V2$, c) $V1/V2$ 'yi bulunuz.

$$\begin{aligned} \text{a) } V1+V2 &= 25\angle 143,13^\circ + 11,2\angle 26,57^\circ V \\ &= (-20 + j15) + (10 + j5) \end{aligned}$$

$$V1+V2 = -10 + j20 = 22,36\angle 116,56^\circ V$$

$$\text{b) } V1 \cdot V2 = 25\angle 143,13^\circ \cdot 11,2\angle 26,57^\circ V$$

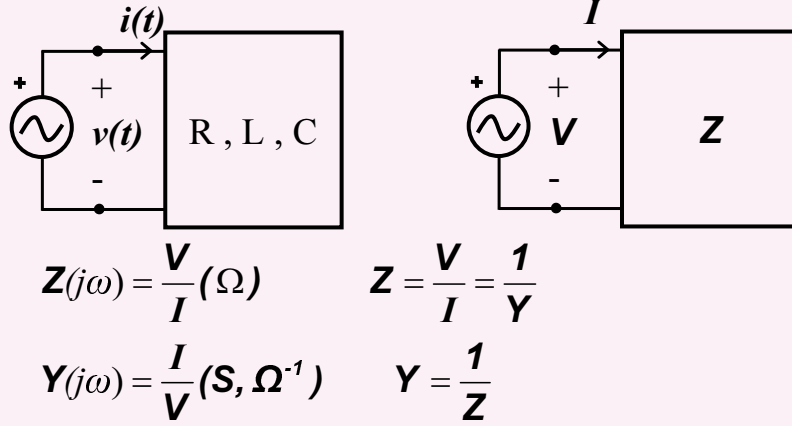
$$V1 \cdot V2 = 280\angle 169,7^\circ V = -275,48 + j50 V$$

$$\text{c) } \frac{V1}{V2} = \frac{25\angle 143,13^\circ}{11,2\angle 26,57^\circ}$$

$$\frac{V1}{V2} = 2,23\angle 116,56^\circ V = -1 + j2 V$$

9.4. Empedans, Z ve Admitans, Y

İletkenlik (G) ve suseptans (B)

Endüktif : $Z = R + j \cdot X_L$ $Z = R - j \cdot X_C$

Kapasitif : $Y = G - j \cdot B_L$ $Y = G + j \cdot B_C$

Ör 9.3 :

$$Z = \frac{V}{I} = \frac{100 \angle 45^\circ}{5 \angle 15^\circ} = 20 \angle 30^\circ \Omega = 17.32 + j10 \Omega$$

$$Y = \frac{I}{V} = \frac{1}{Z} = \frac{5 \angle 15^\circ}{100 \angle 45^\circ} = 0.05 \angle -30^\circ S = 0.0433 - j0.025 S$$

$$R = 17.32 \Omega, X_L = 10 \Omega, G = 0.0433 S, B_L = 0.025 S$$

9.5. Alternatif Akım (AC), Devrelerinde Güç ve Güç katsayısı

Elektrik devrelerinde güç hesabında üç tip güç kullanılır. Bunlar:

- Gerçek güç (P), (W, Watt)

Aktif, Ortalama güç

$$P = \frac{1}{2} V_m \cdot I_m \cdot \cos\theta$$

$$Q = \frac{1}{2} V_m \cdot I_m \cdot \sin\theta$$

- Reaktif güç (Q), (VAR, Volt Amper Reaktif)

- Karmaşık güç (S), (S = P + jQ)

Görünür güç |S|, (VA, Volt Amper)

$$\text{Güç Katsayısı} = \frac{P}{S} = |\cos\phi|$$

AC Güç

$$Z = |Z| \angle \theta$$

$$v(t) = V_m \cdot \cos(\omega \cdot t)$$

$$i(t) = I_m \cdot \cos(\omega \cdot t - \theta)$$

$$p(t) = v(t) \cdot i(t)$$

$$p(t) = I_m \cdot V_m \cdot \cos(\omega \cdot t) \cdot \cos(\omega \cdot t - \theta)$$

$$p(t) = \frac{1}{2} V_m \cdot I_m \cdot [\cos\theta + \cos(2 \cdot \omega \cdot t - \theta)]$$

$$p(t) = V_{eff} \cdot I_{eff} [\cos\theta + \cos(2 \cdot \omega \cdot t - \theta)]$$

Örnek

$$Z = \sqrt{2} \angle 45^\circ$$

$$v(t) = V_m \cdot \cos(\omega \cdot t)$$

$$i(t) = I_m \cdot \cos(\omega \cdot t - 45^\circ)$$

$$p(t) = V_m \cdot I_m \cdot \cos(\omega \cdot t) \cdot \cos(\omega \cdot t - 45^\circ) \text{ W}$$

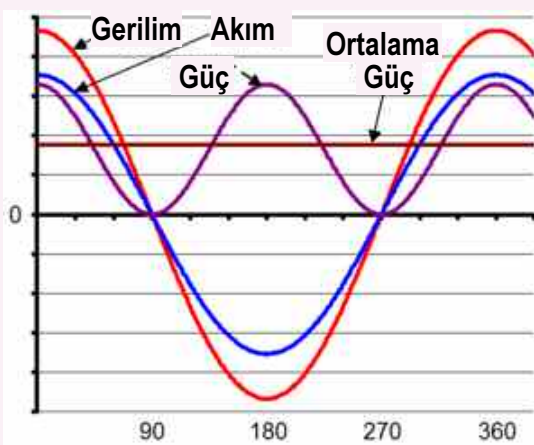
$$p(t) = \frac{1}{2} V_m \cdot I_m \cdot [\cos 45^\circ + \cos(2 \cdot \omega \cdot t - 45^\circ)] \text{ W}$$

$$P = \frac{1}{2} V_m \cdot I_m \cdot \cos 45^\circ$$

$$\theta = 0$$

$$p(t) = \frac{1}{2} V_m \cdot I_m \cdot [\cos 0 + \cos(2 \cdot \omega \cdot t - 0)]$$

$$p(t) = \frac{1}{2} V_m \cdot I_m \cdot [1 + \cos(2 \cdot \omega \cdot t)]$$

$$P = \frac{1}{2} V_m \cdot I_m$$

$$P = V_{\text{eff}} \cdot I_{\text{eff}}$$

$$P = I_{\text{eff}}^2 \cdot R = \frac{V_{\text{eff}}^2}{R}$$

$$Q = 0$$

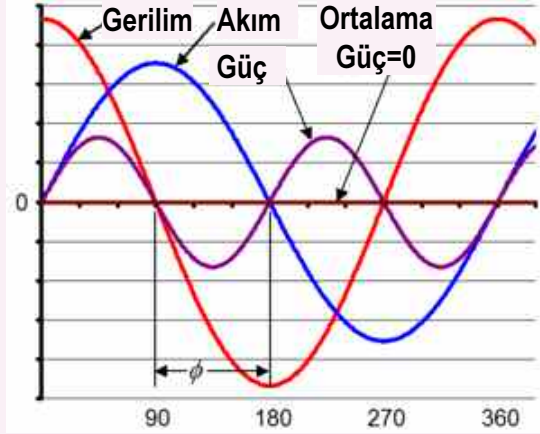
$$S = P$$

$$|\cos \phi| = 1$$

$$\theta = 90^\circ$$

$$p(t) = \frac{1}{2} V_m \cdot I_m \cdot [\cos 90^\circ + \cos(2 \cdot \omega \cdot t - 90^\circ)]$$

$$p(t) = \frac{1}{2} V_m \cdot I_m \cdot [\cos(2 \cdot \omega \cdot t - 90^\circ)]$$

$$P = 0$$

$$Q = \frac{1}{2} V_m \cdot I_m \cdot \sin \theta$$

$$Q = \frac{1}{2} V_m \cdot I_m$$

$$Q = V_{\text{eff}} \cdot I_{\text{eff}}$$

$$S = jQ$$

$$|\cos \phi| = 0$$

26 Aralık 2006

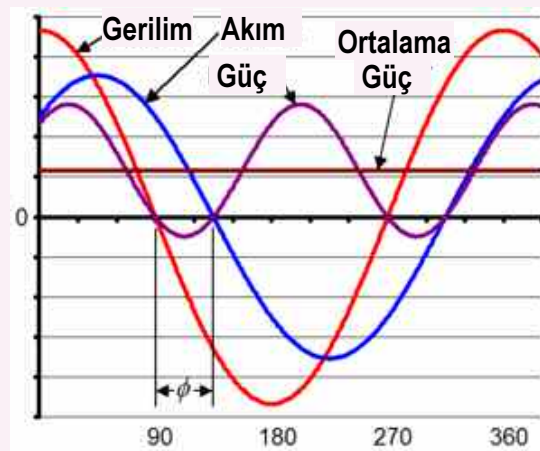
Y.Doç.Dr.Tuncay UZUN

Elektrik Devreleri - 9.Fazörler

23

$$\theta = 45^\circ, \quad p(t) = \frac{1}{2} V_m \cdot I_m \cdot [\cos 45^\circ + \cos(2 \cdot \omega \cdot t - 45^\circ)]$$

$$p(t) = \frac{1}{2} V_m \cdot I_m \cdot \left[\frac{1}{\sqrt{2}} + \cos(2 \cdot \omega \cdot t - 45^\circ) \right]$$

$$P = \frac{1}{2} V_m \cdot I_m \cdot \cos \theta$$

$$P = \frac{1}{2\sqrt{2}} V_m \cdot I_m$$

$$Q = \frac{1}{2} V_m \cdot I_m \cdot \sin \theta$$

$$Q = \frac{1}{2\sqrt{2}} V_m \cdot I_m$$

$$S = P + jQ$$

$$|\cos \phi| = 0.707$$

26 Aralık 2006

Y.Doç.Dr.Tuncay UZUN

Elektrik Devreleri - 9.Fazörler

24

Örnek 9.4 $Z=1+j$ empedansının uçlarındaki gerilim $V_{eff}=10\cos(\omega t)$ V olduğuna göre $i(t)$, $p(t)$, P , Q , S ve güç katsayısını bulunuz.

$$Z = \sqrt{2} \angle 45^\circ$$

$$i(t) = 10 \cdot \cos(\omega \cdot t - 45^\circ)$$

$$p(t) = 100\sqrt{2} \cdot \cos(\omega \cdot t) \cdot \cos(\omega \cdot t - 45^\circ) \text{ W}$$

$$p(t) = \frac{1}{2} 100\sqrt{2} \cdot [\cos 45^\circ + \cos(2 \cdot \omega \cdot t - 45^\circ)] \text{ W}$$

$$p(t) = 50\sqrt{2} + 50\sqrt{2} \cdot \cos(2 \cdot \omega \cdot t - 45^\circ) \text{ W}$$

Örnek 9.4 DEVAM

$$P = \frac{1}{2} V_m \cdot I_m \cdot \cos 45^\circ = \frac{100\sqrt{2}}{2} \cos 45^\circ \text{ W} = 50 \text{ W}$$

$$Q = \frac{1}{2} V_m \cdot I_m \cdot \sin 45^\circ = 50 \text{ VAR}$$

$$S = 50 + j50$$

$$|S| = 50\sqrt{2} = 70.7 \text{ VA}$$

$$|\cos \phi| = 0.707 \text{ geri faz}$$